

Džon Zerzan

U POČETKU BEŠE VARALICA

i priče o Varalici naroda
Inu i Vrane

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

John Zerzan

U POČETKU BEŠE VARALICA

I PRIČE O VARALICI NARODA INU I VRANE

2011.

John Zerzan, *Origins and the Trickster*, jun 2011 (neobjavljen tekst).
Za priče: *Coming To Light: Contemporary Translations of the Native Literatures of North America*, edited by Brian Swann, Vintage Books, New York 1996, str. 211–221. *American Indian Myths and Legends*, Richard Erdoes & Alfonso Ortiz, Pantheon Books, New York 1984, str. 88–93.

Preveo: Aleksa Golijanin, 1996–2011.

<http://anarhija-blok45.net1zen.com>

aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

ILUSTRACIJE: Richard Erdoes, preuzeto iz *American Indian Myths and Legends*, Richard Erdoes & Alfonso Ortiz, Pantheon Books, New York 1984; *American Indian Trickster Tales*, Richard Erdoes & Alfonso Ortiz, Viking Penguin, New York, 1998.

BIBLIOGRAFSKA NAPOMENA

Iz opsežne bibliografije, navedene u fusnotama Zerzanovog eseja, izdvajamo nekoliko važnih naslova, koji mogu pomoći u upoznavanju s likom Varalice, u raznim kulturama i epohama:

Paul Radin, *The Trickster*, Westport, CT: Greenwood Press, 1969 (1956) (web).

William J. Hynes and William B. Doty, eds., *Mythical Trickster Figures*, Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1993 (web).

Mathias Guenther, „The Trickster“, Bron Taylor et al, eds., *Encyclopedia of Religion and Nature*, vol. II (New York: Thoemmes Continuum, 2005), članak na str. 1663 (web).

Robert D. Pelton, *The Trickster in West Africa*, University of California Press, 1980.

E. E. Evans-Pritchard, *The Zande Trickster*, The Clarendon Press, 1967.

Oyekan Owomoyela, *Yoruba Trickster Tales*, University of Nebraska Press, 1997.

Kada je reč o pričama o Varalici severnoameričkih urođenika i, uopšte, o njihovoj kulturnoj baštini, svako ima svoju teoriju o tome koji su izvori najpouzdaniji, s obzirom na obilje popularnih, komercijalnih izdanja, u kojima su ta usmena predanja obično teško deformisana. Ovde mogu samo da preporučim izvore iz kojih su preuzeta dva ciklusa priča o Varalici, kao dodatak Zerzanovom eseju:

Coming To Light: Contemporary Translations of the Native Literatures of North America, edited by Brian Swann, Vintage Books, New York 1996 (1995).

American Indian Trickster Tales, Richard Erdoes & Alfonso Ortiz, Viking Penguin, New York, 1998; uz obavezan dodatak, *American Indian Myths and Legends*, Richard Erdoes & Alfonso Ortiz, Pantheon Books, New York 1984.

AG

Džon Zerzan: U početku beše Varalica (2011)

Kwakwadjec: Priče o Žderavcu (Inu)

Kako je Stari Kojot napravio svet (Vrane)

„Šta, da je primim nazad?! Nikada! Imam svoj ponos, ja poštujem sebe! Kako bih mogao da učinim tako nešto?“

„Ah, Cirape, baš si lud. Nemaš ti pojma.“, reče Stari Kojot. „Moja žena je tri puta bežala od mene i tri puta mi se vraćala. Sada, kada joj kažem 'dođi', ona dođe. Kada joj kažem 'idi', ona ode. Svaki put kada joj kažem da uradi nešto, ona se seti da je bila tri puta otimana. Ne moram da je podsećam. Uvek je spremna da mi ugod i ispuni svaku želju. Pod čebetom je prava vatra: imala je kad da nauči kako se rade te stvari. Kažem ti, nema bolje žene, niti bolje vrste braka!“

„To samo ti tako misliš. Ljudi ti se smeju i rugaju. Govore da si uzeo nešto što je drugi bacio.“

„Ali, šta me briga što mi se oni smeju, kada se ispod našeg toplog, krznenog pokrivača ja smejem od zadovoljstva. Kažem ti, nema ništa bolje od žene koja je bila ukradena jednom ili dvaput. Uostalom, evo, kaži ti meni: da li se krađu ružne i stare žene ili mlade i zgodne?“

I zato, zahvaljujući ovom mudrom savetu Starog Kojota, Vrane od davnina upražnjavaju krađu žena, a muškarci rado prihvataju nazad žene koje su im bile otete. Uopšte, sve na onom svetu je tako kako jeste zahvaljujući našem pretku, Starom Kojotu.

„Poštovani stariji brate, izvini, ali ti ponekad ništa ne shvataš. Rat je dobra stvar. Zamisli sebe kao mladog ratnika. Zamisli kako bojiš lice u crveno, kako oblačiš lepu, ratnu košulju, uzjahuješ konja i pevaš svoju ratnu pesmu. Već imaš mnogo ratnih zasluga. Dok prolaziš logorom bacaš pogled na lepe devojke i žene čiji se muževi nisu toliko istakli u ratu. I one gledaju tebe. Onda krećeš u pohod, otimaš neprijatelju konje, njihove devojke i žene. Osvajaš mnoge trofeje i činiš hrabra dela. Postaješ bogat, tako da svima možeš da deliš poklone. Imaš mnogo ljubavnica, o tebi počinju da se pevaju pesme, sve dok jednog dana ne postaneš poglavica.“

„Ah, Cirape, moj mlađani brate, mislim da si rekao pravu stvar!“ I tako je Stari Kojot podelio ljude na različita plemena i svakome dodelio poseban jezik. Onda su ljudi počeli da ratuju između sebe, da krađu jedni drugima konje i žene, da osvajaju trofeje i smišljaju pesme o svojim junačkim delima.

5

Od tada je prošlo mnogo vremena. Onda su jednog dana Stari Kojot i Cirape ponovo krenuli u šetnju.

„Ti si veoma pametan, mlađi brate, ali nešto ipak ne znaš. Poslušaj me: zar nije lepo to kada oženimo neku mladu ženu, pa onda sa njom, na nekom skrovitom mestu, vodimo ljubav. Kakvo uživanje!“

„Da, stariji brate, u pravu si. I ja tako mislim.“ reče Cirape.

„Ali, posle nekoliko godina uživanja polako počinješ da gubiš interesovanje za svoju ženu. Počinješ da tražiš novu i tako ukradeš nečiju ženu. Da li je u toj međusobnoj krađi, koja se upražnjava u našem plemenu, neki mladi, ponosni ratnik i tebi pokušao da otme ženu?“ upita ga Stari Kojot.

„Avaj, stariji brate, da znaš da jeste. Jedan takav mi je bez ikakvog okolišanja oteo ženu. Bilo bi mi lakše da je to bio ratnik iz nekog drugog plemena. Makar bi bili daleko od mene, pa ne bih morao da ih svaki dan gledam kako žive zajedno.“

„Dobro, mlađi brate, a ako bi ona pozelela da ti se vrati, da li bi je prihvatio nazad?“

U početku beše Varalica

„Drevna tela...“

Već duže vreme, naša kultura ili tehno-kultura, što postaje u sve većoj meri, sumorno negira oblast svrhe ili ciljeva. Erozijska nada u bolje sutra, u neku sudbinu drugačiju od ove projektovane, zabranila je i pitanje izvora. Brisanje ciljeva je način da se oduzme legitimitet potrazi za počecima. Da je oduvek postojalo, da jeste i da može postojati samo ovo oštećeno stanje, glavna je teza još uvek dominantnog postmodernističkog etosa.

Teorija čeka od odnekud dobije masivnu kvalitativnu infuziju. Zar treba da nas iznenađuje to što mesto odakle je počelo naše putovanje i iskustva koja smo stekli usput imaju za nas neki značaj i danas? Potreba za promišljanjem ciljeva i njihovim razotuđenjem može imati veze s razumevanjem uzroka našeg sadašnjeg stanja.

Niče je, verovatno više nego bilo koja druga moderna figura, doprineo odbacivanju pitanja polazišta. U *Zori* je pisao: „Što više uvida stičemo o izvorima, utoliko oni izgledaju beznačajnije.“¹ Ta presuda je bila pogrešna.

Nešto u nama se opire odbacivanju naših početaka, čak i danas, kada modernitet snažno nameće osećanje da smo sve to odavno ostavili za sobom. „Postmodernizam“ je svesno potiskivanje svake svesti o izvorima, svakog tračka nade u smisao razmišljanja o njima.

Izvor je početak, mesto iz kojeg potiče i nešto drugo. Zaboravljanje i poricanje izvora je fenomen koji svakako ima neki značaj, istorijski proces za sebe.

¹ Friedrich Nietzsche, *Daybreak*, translated by R. J. Hollingdale (New York: Cambridge University Press, 1982), Thesis 44, str. 46.

Svi mitovi govore o poreklu nečega. Da li smo ikada živeli bez mitova? Anarhija je, u osnovi, priča o prvobitnoj nevinosti iskvarenoj institucijama. U sličnom duhu, Šeling je pisao da „sve što nas okružuje pokazuje unazad, na prošlost neverovatne raskoší“.² U *Mitu i stvarnosti*, Mirče Elijade je pisao o nadi u ponovno rođenje, kao delu povratka izvorima. Taj povratak, po njegovom mišljenju, nije toliko pitanje obnove koliko novog stvaranja.³

Ali, u dobu bez smisla, niko i ne pokušava da obnovi „prvobitni“ smisao. Kao da nam je i zvanično zabranjena ideja da bi nam istraživanja izvora i priče o poreklu mogli reći kako se svet promenio, da li je postao bogatiji ili siromašniji.

Marks, Niče i Hajdeger su, svako na svoj način, razotkrili kako je izvorno stanje bilo uništeno progresivnom dominacijom kapitala, hrišćanskim moralom ili tehnologijom. Marks je projektovao klasnu borbu i proizvodnju na celokupnu prethodnu istoriju i pobrkao oslobodjenje proizvodnih snaga sa oslobodenjem ljudi. U njegovom tumačenju, izvor je bio obeležen nedostatkom: u početku nam nije uspevalo da zadovoljimo svoje osnovne potrebe. Niče je posmatrao nasilne i krvave početke hrišćanskog morala i smatrao ih neprihvatljivim. Hajdeger je predlagao da se okrenemo ka pitanju izvora, da bismo bolje sagledali kako je tehnološki nihilizam likvidirao metafiziku.

Ali, misao se odvrća od te teme. „Tokom poslednjih sto godina, postali smo sve podozriviji prema izveštajima o počecima“, primećuje Džejms Hans.⁴ Isto važi i za mnogo radikalniju društvenu teoriju. Na primer, u kontekstu francuske insurekcionističke politike, lik *Tiqqun*-ovog Bluma postoji samo u sadašnjosti, bez „žaljenja zbog gubitka autentičnosti ili autonomije“.⁵ Ako imamo u vidu koliko smo osiromašeni

² F. W. J. von Schelling, *The Abyss of Freedom/ Ages of the World*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997 (1813), str. 121.

³ Mircea Eliade, *Myth and Reality* (New York: Harper & Row, 1963), str. 30.

⁴ James S. Hans, *The Origin of the Gods* (Albany: State University of New York Press, 1991), str. 1.

⁵ Branden W. Joseph, „Dark Energy“, *ArtForum*, February 2011, str. 197. Izvorno, grupa *Tiqqun*, *Théorie du Bloom*, Éditions La Fabrique, 2004. (Prim. prev.)

„Kakva nepristojnost!“, reče Stari Kojot. „Pored toga, on plaši manje životinje svojim velikim kandžama.“ Onda je rekao medvedu: „Ti ne zaslužuješ da živiš među nama. Zato ćeš živeti sam u svojoj jazbini i jesti đubre i trulež. A tokom cele zime ćeš spavati, jer što te manje budemo viđali, to bolje za sve nas!“ Tako je i bilo.

4

Jednog dana Stari Kojot i Cirape su krenuli u šetnju i razgovarali o svemu i svačemu.

„Nešto si zaboravio“, reče Cirape Starom Kojotu.

„Kako bih ja mogao da zaboravim nešto?“

„Pogledaj malo te ljude koje si napravio. Nemaju ništa. Trebalo bi im dati neka oruđa, tipije u kojima će živeti i na vatru na kojoj će kuvati hranu i koja će ih grejati.“

„U pravu si. Kako sam samo mogao da zaboravim tako nešto!“ Onda je odmah, uz pomoć groma, napravio vatru, što je silno obradovalo ljude.

„Evo, sada je valjda sve u redu. Šta ti misliš?“

„Ah, stariji brate, ljudi bi trebalo da imaju i lukove, strele i koplja, da bi bili uspešniji u lovu. Ovako goloruki često gladuju.“

„Tako je! Odmah ću im napraviti oružje.“

„Stariji brate, napravi oružje, ali ga podari samo ljudima. Životinje treba da ostanu bez oružja.“

„Zašto i životinje ne bi imale lukove i strele?“

„Pa zar ne vidiš? Životinje su brze. One već imaju velike kandže, snažne čeljusti i moćne rogove. Ljudi su spori, a njihovi zubi i kandže nisu tako jaki. Kada bi i životinje imale oružje ljudi ne bi preživeli.“

„O, mlađi brate, ti stvarno na sve misliš!“, reče Stari Kojot. Onda je napravio lukove, strele i koplja i dodelio ih ljudima. „Da li si sada zadovoljan?“

„Daleko od toga! Napravio si samo jedan jezik, a ne možeš se boriti sa nekim ko govori istim jezikom. Između ljudi treba da postoji i neprijateljstvo. Treba nam rat.“

„Ali, kakva korist od rata?“

Od jedne medvedove šape napravio je krila. Od guseničinih dlaka napravio je noge. Od delića bizonove žile napravio je kljun. Od lišća je napravio rep. Onda je sve to malo doveo u red i napravio prerijsku kokošku. Trebalo je još samo da joj da njena životna uputstva:

„Na ovom svetu ima mnogo lepih ptica. Tebe nisam napravio tako lepom, ali sam te zato obdario jednom posebnom moći. Svakog jutra, kada Sunce počne da se diže iznad prerije, ti ćeš igrati. Kokodakaćeš, klimati glavom gore-dole, podizaćeš rep i tresti njime. Onda ćeš raširiti krila i igrati. Evo ovako!“

I prerijska kokoška počne da igra. Ostale životinje su je posmatrale, a onda i one počese da igraju. Sada su imale čime da se zabavljaju. Ali medvedu i dalje nešto nije bilo pravo.

„Dao sam ti šapu da bi od nje napravio jedan deo ove kokoške. Zašto onda i meni ne dodeliš neki ples? Ne želim da igram kao neka kokoška.“

„U redu, rođače. Daću ti ples. Evo kako ćeš plesati“, reče Stari Kojot i pokaza medvedu njegov ples.

„Ali, kako da igram? Nešto nedostaje?“, žalio se i dalje medved.

„Šta sad nedostaje? Pa sve sam napravio!“

„Da bi lepo plesali treba nam zvuk.“

„U pravu si. Treba nam zvuk!“ Onda je Stari Kojot napravio jednog malog tetreba i obdario ga pesmom. Onda je napravio i bubanj. Ali, kako ga je napravio, to niko ne zna. Mali tetreb je pevao i udarao u bubanj i sada su svi mogli da plešu.

„Zašto bi ova glupa kokoška uopšte plesala?“, i dalje je gundao medved. „I sve te male, beznačajne životinje? Samo ja, medved, treba da imam tu moć!“

„Kako zašto? Slatke bobice su sazrele, sunce sija i ko ne bi plesao? Zašto bi ti bio jedini?“

„Zato što sam tako veliki i moćan! Eto zašto.“

„O, slušajte ga kako govori! Bolje pokaži malo poštovanja prema onome ko to je stvorio!“

„Ha! Nisi me ti stvorio. Ja sam stvorio samog sebe!“

u ovakvom ovde-i-sada, ta orijentacija zaista deluje čudno. Glavni razlog zašto mnogi u tome ipak ne vide ništa čudno jeste neuspeh dugoročnih predviđanja zasnovanih na teoriji, na primer, na marksizmu. Destruktivni ishod marksizma u praksi bio je perverzno nagovešten još u Hegelovom stanovištu da će iz prvobitnog, primalnog jedinstva nići neko više, usavršeno stanje sveta. Nepotrebno je reći da od svega toga nismo videli ništa.

Nešto je krenulo pogrešno iz temelja i to ne samo u teoriji. Adornov uvid je duboko relevantan i danas: „Ono što više odgovara predstojećoj katastrofi jeste pretpostavka o nekoj iracionalnoj katastrofi koja se dogodila na samom početku.“⁶ U početku, to jest, s početkom pripitomljavanja i civilizacije. Ali, kao što kaže Hilari Loson, „... izgubljeni smo. Izgubljeni u svetu bez mape.“⁷

Kada samopouzdanje podlegne osećanju neuspeha, mapa se više i ne traži. Tada ne gubimo samo svoj put; gubimo i osećaj za bliskost i neposrednost izvora. Teret tog gubitka se samo uvećava. Potiskivanje ili poricanje svesti o izvorima podiže nivo strepnje i straha. „Pritisci postaju nepodnošljivi“, kaže nemački sociolog Ulrich Bek (Ulrich Beck).⁸ Postaje sve teže mirno se složiti s Kantom da je raj početak koji je bolje zaboraviti, utopija izgubljena jednom za svagda.

Mora postojati neka primordijalna ideja koja, na nekom nivou, budi u nama svest o gubitku, duboku nostalgiju za osporenim sjedinjavanjem, žal za „smislenim dobom, za čijim je povratkom mladi Lukač toliko žudeo...“⁹ I koja nas vodi ka stanju u kojem, kako je to divno rekao Kevin Taker, „drevna tela počinju da se sećaju“.¹⁰

⁶ Theodor Adorno, *Negative Dialectics* (New York: Continuum, 2007), str. 323.

⁷ Hilary Lawson, *Closure: A Story of Everything* (New York: Routledge, 2001), str. ix.

⁸ Navedeno u David Simpson, *Situatedness, or Why We Keep Saying Where We're Coming From* (Durham: Duke University Press, 2002), str. 233.

⁹ Adorno, *Negative Dialectics*, str. 191.

¹⁰ Kevin Tucker, „When the Lights Go Out“, *The Agrarian Curse* (CD) (Milwaukee: FC Records, 2008).

Ulazi Kojot, Varalica

Pre i izvan dimenzije kalendara, pripitomljavanja, monoteizma, pisma, itd., granice prošlosti, sadašnjosti i budućnosti bile su mnogo propusnije, kao i granice između ljudi i drugih životinja. Nešto od toga je ostalo sačuvano među savremenim urođeničkim narodima, iz raznih delova sveta, prenošeno uglavnom preko bezbrojnih priča o postanku. Te priče, koje se pripovedaju na izvoran način, umesto da se samo prepričavaju, čine da se prošlost ukaže kao živa sadašnjost koja traje. Postanak je privilegovani trenutak u kojem izvor otkriva suštinu.

Kosmologije mogu govoriti o događajima pre pojave ljudi, kada je životinje i božanstva bilo nemoguće razlikovati. Kasnija pojava ljudskih bića, koja su upravljala svetom po zamisli bogova, možda govori dosta toga o promenama kroz koje je društvo u međuvremenu prošlo. Adaptivni identiteti savremene urođeničke Amerike često pronalaze snagu u autentičnim prošlostima, koje ostaju žive u izvorima kao što su priče o počecima, ali i u savremenoj urođeničkoj književnosti. Luis Ovens, između ostalih, izražava povezanost sa „večnim i nepromenljivim“ vrednostima i uvidima, u pružanju otpora fragmentaciji koju donosi sadašnjost.¹¹

Izvor može ukazati i na neke osnovne paradigme, koje bacaju svetlo na naš sadašnji položaj, na njegova negativna uporišta. Priče o postanku veoma često govore o poretku koji se pomalja iz primordijalnog haosa, o tome kako je bezobličnu pometnju (na primer, voda i ništa drugo) nadvladala struktura, to jest civilizacija. Temeljni vavilonski mit govori o Mardukovoj pobedi nad Tijamatom i uspostavljanju Mardukovog kraljevskog autoriteta. Rg Veda, zvirka svetih tekstova iz vremena vedske Indije, slavi Indrinu pobedu nad Vritrom, primordijalnim haosom. Vritra je opet veoma sličan egipatskim figurama Apepa ili Apofisa: tame, nedostatka reda.

Urođenici sa Andamanskih ostrva, lovci-sakupljači iz istočne Indije, ne upražnjavaju nikakve kultove, ritualna žrtvovanja ili molitve zahvalnosti.¹² Ali, vedski Indijci su prinostili žrtve, a njihove ritualne prakse su

¹¹ Louis Owens, *Mixedblood Messages: Literature, Film, Family, Place* (Norman: University of Oklahoma Press, 1998), str 25–26.

¹² Mircea Eliade, *The Sacred and the Profane*, New York: Harper & Row, 1961, str. 123.

„Pa kako ne vidite: napravio sam samo muškarce i muške patke. Kako onda možete biti srećni? Kako ćete se razmnožavati?“

I tako je Stari Kojot napravio ženu. Onda je napravio i patke, ženke. Bilo je to prava milina. Uživalo se na sve strane. Tako su ljudi i patke počeli da se razmnožavaju.

2

Stari Kojot je hodao po zemlji koju je stvorio. Iznenada, naiđe na Cirapea, Kojota. „Hej, mlađi brate, kakvo divno iznenađenje! Odakle dolaziš?“

„Pravo da ti kažem, stariji brate, nemam pojma. Znam samo da postojim. To je sve. I evo, tu sam. Ja, Cirape, Kojot. Tako se zovem. A kako se ti zoveš?“, upita ga Kojot.

„Stari Kojot, to je moje ime. Sve ovo što vidiš je moje delo“, reče Stari Kojot pokazujući rukom na predeo oko sebe.

„Nema šta, dobro si to uradio. Ali, mogao si da napraviš još neke životinje, a ne samo patke“, primetio je Kojot.

„Da, vidiš, u pravu si. Hajde da malo razmislimo o tome“, reče Stari Kojot. „Evo, ja ću sada izgovoriti imena nekih životinja. Kako koje budem izgovorio, tako će se ta životinja pojaviti.“ I tako je Stari Kojot izgovorio imena Bizona, Jelena, Losa, Antilope i Medveda. I jedna za drugom, sve te životinje stupiše na svet.

3

Posle nekog vremena Medved je došao kod Starog Kojota da mu se požali:

„Zašto si me stvorio? Nemam šta da radim. Svima nam je tako dosadno.“

„Ali kako? Napravio sam vam i žene. To bi trebalo da vas čini prilično zauzetim.“

„Eh, stariji brate, ni to ne možeš da radiš svo vreme.“

„Da, u pravu si. To je živa istina. Čekaj da malo razmislim o tome. Evo, znam šta ću: napraviću pticu! I to kakvu pticu!“

I po treći put patak zaroni u vodu. Ovog puta doneo je u kljunu malu grudvu zemlje. Stari Kojot ju je pažljivo osmotrio i onda rekao: „To je ono što sam tražio! Učiniću da ova grudva zemlja postane mnogo veća. Onda ću je raširiti svuda okolo. Ova grudvica blata uskoro će postati naš dom!“

Onda je Stari Kojot dunuo u grudvu, koja je počela da raste i da se širi na sve strane. „Kakvo čudo, stariji bate!“, uzviknuše ona dva patka. „Pravo čudo! Ovo nas čini veoma srećnim!“

Stari Kojot je onda uzeo onaj koren i zasadio ga u zemlju. Iz korena odmah počеше da niču svakojake biljke: trava, drveće i sve vrste hrane. „Zar to nije lepo?“, upitao je Stari Kojot. „Kako se vama sve ovo čini?“

„Stariji brate, zaista je lepo. Ali, sve je tako ravno. Mogao da tu i tamo udubiš i izdigneš neka mesta i tako napraviš brda i planine. Zar to ne bi bilo lepo?“, primetiše oni.

„Da, mlađa braćo, u pravu ste. Učiniću kako kažete. Ali, kad smo već kod toga, onda ću napraviti i reke, jezera i potoke, tako da kuda god da pođemo imamo hladnu, svežu vodu za piće.“

„Ah, to je baš dobro, stariji brate“, rekoše oni kada je Stari Kojot napravio sve te stvari. „Kako si samo pametan.“

„Hm, da, ali nešto i dalje nedostaje. Šta vam govore vaša srca?“

„Sve je tako lepo, stariji brate. Šta bi još moglo da nam nedostaje?“

„Nedostaje nam društvo“, reče Stari Kojot. „Sami smo. Osim nas na ovom svetu nema više nikog. A to je tako dosadno.“

Onda je uzeo malo blata u ruku i od njega napravio ljude. Kako mu je to uspelo, to niko nije u stanju ni da zamisli. I ljudi počеше da hodaju okolo. Stari Kojot je bio veoma zadovoljan onim što je napravio, ali ona dva patka nisu bila toliko oduševljena. „Stariji brate, napravio si sebi društvo. A šta je s nama?“

„Uh, to je istina, potpuno sam zaboravio na vas.“ Onda je odmah napravio sve moguće vrste patki. „Evo, mili moji, sada i vi možete da uživete.“

Malo kasnije Stari Kojot je primetio: „Ovde nešto nije u redu.“

„Ali, sve je dobro. Više nam nije dosadno. Šta sad nije u redu?“

obeležene dubokim brazdama kultivacije, koje treba da odvrte sile haosa. Prirodni poredak se predstavlja kao suprotnost održavanju onog civilizovanog, političkog. Uvek je tu neki početak pre onog zvaničnog.

Kananitski bog Bal je potčinio neposlušne kosmičke vode, kao i izraelitski Jahve, koji je doslovno podelio Crveno More i tako omogućio beg iz Egipta. Ovladavanje prirodom i napredovanje pripitomljenog monoteizma. Priča o stvaranju je završena i sada počinje istorija. Doba u kojem nije bilo ni dana, niti godina, zabranjeno je.

Kosmičko jaje zauzima središnje mesto u pričama o postanku iz Afrike, Polinezije, Japana i drugih delova sveta. To je arhetipski simbol poljoprivrede i plodnosti, koji najavljuje dolazak novog režima. Voda je predstavljena ne samo kao simbol preljudskog postojanja već i destrukcije: priče o potopu sreću se u mnogim kulturama, u isti mah kao obećanje o dolasku novog poretka i pretnja onima koji mu se opiru. Jedan od zajedničkih motiva je i figura ronioca, životinje koja zaranja duboko u vodu da bi na površinu iznela prve, temeljne komadiće zemlje. Čarls H. Long je povezao „dualizam mitova o roniocu s tenzijom između lovačko-sakupljačke i agrikulturne orijentacije“ u Severnoj Americi.¹³

U centralnoj priči o postanku naroda Dine (Navaho), Prvi Čovek počinje da kroti i organizuje prirodu uz pomoć Crveno-Belog kamena. Ali, tu se postavlja pitanje: „Zašto sveti kamen, koji donosi toliko željeni napredak, u isti mah i tako silovito uznemirava ljude i ispunjava ih strahom?“¹⁴ U međuvremenu, „napredovanje“ i rast – ne i ravnoteža – nastavljaju se. „... A rast je osiguran tako što je posađeno jedanaest biljaka.“¹⁵ Patrijarhat i pripitomljavanje se izgleda razvijaju u paru, ali, opet, ne i bez podozrenja i drugih oblika otpora. „Kako je vreme odmicalo, poljoprivreda muškaraca je napredovala“, zajedno sa obredima, „dok su se žene igrale i bile promiskuitetne s raznim nižim oblicima

¹³ Charles Long, *Alpha: The Myths of Creation* (Chico, CA: Scholars Press, 1963), str. 192.

¹⁴ Sheila Moon, *A Magic Dwells* (Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1970), str. 67.

¹⁵ *Ibid.*, str. 140.

života“.¹⁶ „Promiskuitetne“ – pre svega s Kojotom, varalicom. Priče urođenika sa jugozapada Amerike, uključujući i one Navahoa, ukazuju na momenat udaljavanja lovačkih šamana od lovačko-sakupljačkog etosa, kao i na veći naglasak na obrednom znanju. U isto vreme, značaj egalitarnog impulsa opada.¹⁷

Temeljna priča Navahoa ima mnogo početaka i završetaka, tako da je mogućnost egalitarnih odnosa ostala sačuvana. Prvi demijurzi su živeli kao božanske varalice, nimalo zastrašeni „haosom“. U trenutku kada kosmos počinje da poprima stalniji poredak, pojavljuje se neko ko se suprotstavlja takvom pristupu: „Onda je došao Kojot i rekao, 'Šta je sad ovo?' Zgrabio je vreću sa zvezdama i rasuo ih svuda po nebu.“¹⁸

Varalica, u obličju Kojota i drugih stvorenja, najstarija je figura iz priča američkih urođenika i zapravo u svim mitologijama. Skandinavskog Votana krasi senzibilitet Varalice; tu je i Pauk naroda Anansi iz zapadne Afrike; i Polinezija ima svoje Varalice. I šta je liscem Renarom iz srednjovekovne francuske legende ili Kalibanom iz Šekspirove „Bure“, koji stalno podriiva tekovine civilizacije?

Priče o Varalici sežu unazad do sveta koji je nekada bio celovit, ali koji je do prvih pokušaja da se te priče zabeleže već počeo da se raspada. Priče o varalici nisu imale za cilj pridiku, već da objasne i omoguće *učesće* u postanku univerzuma. Na primer, Kojot se bavio postankom na određenom lokalitetu i tako navodio ljude da istražuju svoje poreklo i upoznaju svoje okruženje.

Prema Matijasu Guenteru, „Varalica je doslovno univerzalna figura u svetskoj mitologiji, posebno među lovcima-sakupljačima, u čijem

¹⁶ *Emergence Myth According to the Hanelthnayhe or Upward-Reaching Rite*, recorded by Berard Haile, O. F. M. (Santa Fe: Museum of Navajo Ceremonial Art, 1949), str. 129.

¹⁷ Karl W. Luckert, *The Navajo Hunter Tradition* (Tucson: The University of Arizona Press, 1975), str. 188.

¹⁸ Moon, *op. cit.*, str. 161. Takođe, J. Frank Dobie, Mody C. Boatwright and Harry H. Ransom, eds., *Coyote Wisdom* (Dallas: Southern Methodist University Press, 1965), str. 72.

Kako je Stari Kojot napravio svet

Narod: Vrane (Absaroke, Crow); Yellowstone, Montana (SAD).

Izvor: *American Indian Myths and Legends*, Richard Erdoes & Alfonso Ortiz, Pantheon Books, New York 1984, str. 88–93.

1

Kako je nastala voda, to niko ne zna. Odakle je došao Stari Kojot, ni to niko ne zna. Ali, on je zaista postojao. Jednog dana Stari Kojot reče: „Ne valja biti sam. Voleo bih da mogu da popričam s nekim. Ne valja to što na ovom svetu nema ničeg osim vode.“

Stari Kojot je lutao okolo, sve dok nije ugledao nešto živo: dva patka crvenih očiju.

„Hej, mlađa braćo!“, obrati im se on, „ima li na ovom svetu još nečeg osim vode? Da li ste razmišljali o tome?“

„Mi mislimo da duboko dole, ispod površine vode, mora biti još nečeg“, odgovoriše oni. „Naša srca nam govore tako.“

„Ako je tako, mlađa braćo, onda zaronite dole i donesite to nešto. Krenite!“, reče Stari Kojot.

Jedan patak odmah zaroni. Ostao je pod vodom dugo, dugo vremena.

„Kako je to tužno“, reče Stari Kojot. „Naš mlađi brat se sigurno udavio.“

„To je nemoguće“, reče drugi patak. „Mi možemo dugo da ostanemo pod vodom. Samo budi strpljiv.“

Najzad, patak izroni iz vode. „Naša srca su govorila istinu“, reče patak. „Dole stvarno ima nečeg. Ronio sam i ronio, sve dok nisam lupio glavom u nešto tvrdo.“

„Ako je tako, mlađi brate, onda zaroni opet dole i donesi to nešto, šta god da je“, reče Stari Kojot.

I patak ponovo zaroni. Dugo je ostao pod vodom. Kada je najzad izronio, videlo se da nosi nešto u kljunu. „Šta li je to?“, pitao se Stari Kojot. Onda je malo bolje pogledao i uzviknuo: „O, pa to je koren! A tamo gde ima korenja mora biti i zemlje! Mlađi brate, moraćeš jos jednom da zaroniš. Ako naiđeš na nešto meko, uzmi malo toga i donesi ga gore.“

I Gospodar Zime poče da se topi. A Žderavac je nastavio da melje i melje, čak i kada se njegov gost već bio potpuno istopio.

Na kraju Gospodar Zime reče: „Ti si moćniji od mene, prijatelju. Pobedio si me mojim sopstvenim oružjem. Ne mogu više ništa da uradim, osim da ti kažem – zbogom.“

I on izađe iz šatora. I čim je izašao, zima postade manje strašna.

I tako, od tog doba, zima je zima, ni previše hladna, niti previše topla, nego taman kako treba.

Kako je Žderavac pokušao da uništi svet

I tako je Žderavac stvorio svet. Ali, jednog dana poželeo je da ga se otarasi. Evo kako je to bilo.

Bila je jaka zima. Žderavac više nije imao drveta za ogrev. Onda je počeo da loži masne kosti, ali uskoro i njih nestade. „Pa dobro“, reče, „možda bi trebalo da nađem nešto žensko da me zagreje.“ Posle nekog vremena, jedna lepa devojka pojavi se u blizini njegovog logora. „Zavučići ću se pod njenu haljinu večeras“, reče Žderavac u sebi. Onda je pozva i ponudi srcima od karibua.

„Ješću samo ako ih skuvaš“, reče ona.

„Ali nemam više ništa za ogrev, ni drveta, a ni masnih kostiju“, odgovori Žderavac.

„Ako ih ne skuvaš, ja ih neću jesti“, reče ona. Onda je nazula svoje krplice i otišla.

Posle toga Žderavac je bio toliko besan da je počeo da kida zemlju oko sebe i da je baca visoko u nebesa. Najveći deo te zemlje je ponovo pao dole...i to su današnje planine. Ali, nešto je ostalo gore...da se više nikad ne vrati... ostalo je tamo zauvek. To je Mlečni Put.

Zar nije čudesno kako je sve to nastalo?

mitološkom pejzažu zauzima centralno mesto.¹⁹ Kojot je lualica, onaj koji zapravo ne pripada nigde – posebno ne pripitomljenom društvu. A pošto niko ne pripada civilizaciji u potpunosti, neobični lik Varalice je nadživeo lovačko-sakupljački način života i nastavio da privlači pažnju – danas možda više nego ikad. Šamanov rođak, „Varalica će se vratiti da bi svet učinio srećnim, kao što je nekada i bio“.²⁰

Varaličina elementarna, amoralna energija ne priznaje nikakve granice. U tom pogledu, nije uvek lako utvrditi ni sam njegov lik, koji često pokazuje kontradiktorne crte. Ni u predanju ne postoji uvek formalna podela na priče o Varalici i druga kazivanja; na primer, narod Eve (Gana) ne deli svoje priče na taj način. Kojot je očigledno suviše živahan i nemiran da bi se mogao zatvoriti u akademske sisteme.

Ture je Varalica naroda Zande, iz zapadne Afrike. Roditelji upozoravaju decu da se čuvaju tog pokvarenog stvorenja. On pravi sprdnju od svake konvencije, ali je i nepobedivi junak koji pomaže svom narodu – samo što njegovo nesputano ponašanje može biti i čudovišno.²¹ Drugi afrički Varalica je lupež naroda Joruba, Adžapa, kornjača. U pričama koje uglavnom pričaju žene, Adžapa je neko ko mrzi rad, lenj i bezbrižan. Iako je daleko od savršenog, on pomaže ljudima; na primer, u priči o „Prepunjoj kutlačić“, on radi u korist izgladnelih stvorenja.²² Ma koliko bio divalj i zaokupljen sopstvenim apetitima, Varalica može zbijati šale i iz čistog uživanja.

Varalica može biti životinja, čovek, čovek-životinja, čak i šamanov dragoceni pomoćnik. On po pravilu narušava i podriva društvene i kulturne norme, ali često sa saosećanjem i humorom, pokazujući kako smeh može otvoriti vrata i omogućiti nam da stvarnost sagledamo no-

¹⁹ Mathias Guenther, „The Trickster“, Bron Taylor et al, eds., *Encyclopedia of Religion and Nature*, vol. II (New York: Thoemmes Continuum, 2005), str. 1663.

²⁰ Weston La Barre, *The Ghost Dance: Origins of Religion* (New York: Dell Publishing, 1972), str. 216.

²¹ E. E. Evans-Pritchard, *The Zande Trickster* (Oxford: The Clarendon Press, 1967), str. 32, 28.

²² Oyekan Owomoyela, *Yoruba Trickster Tales* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1997), str. xiii.

vim očima. Kao što je zaključio Majkl Džekson, „Sve priče o Varalici izgleda podrazumevaju da uklapanje u date, uvrežene vrednosti i konvencije društvenog poretka mora imati protivtežu u slobodnoj igri, eksperimentisanju i distanciranju“.²³

Džo-En Arčibald (*Q'um Q'um Xiem*), naučnica iz naroda Stolo (Stó:lō), podgrupe primorskih Sališa (Kanada, Britanska Kolumbija), ide još dalje i govori o „oslabljenim i fragmentiranim“ životnim uslovima mnogih urođeničkih zajednica, u kojima priče o Varalici mogu pomoći ljudima da prežive uprkos teškim okolnostima.²⁴

U osvrtu na ciklus o Zecu, naroda Eve iz Toga, Marsel Kolardel-Diarasuba kaže da je tu pre svega reč o očuvanju predačke tradicije.²⁵ Tomson Hajvej, iz naroda Kri (Kanada), tvrdi da bi bez Varalice „jezgro indijanske kulutre zauvek nestalo“ i dodaje da je uloga Varalice „da nas poduči o prirodi i smislu postojanja na planeti zemlji“.²⁶

Kojot može preći iz mitskog u moderno doba. Komanči iz južnih prerija pričaju kako je znao da nasamari bele vojnike i sveštenike.²⁷ Kojot iz naroda Probušeni Nosevi može smeniti poglavicu ako se ovaj ne ponaša kako dolikuje.²⁸ Iz naroda Višram Činuk, sa reke Kolumbije, stiže nam i sledeća izjava: „Kojot je rekao: Losos je poglavica, Orao je poglavica i ljudi će biti poglavice. Ja sam Kojot. Ja nisam

²³ Michael Jackson, *Allegories of the Wilderness: Ethics and Ambiguity in Kuranko Narratives* (Bloomington: Indiana University Press, 1982), str. 296.

²⁴ Joann Archibald (*Q'UM Q'UM XIIEM*), *Indigenous Storywork: Educating the Heart, Mind, Body, and Spirit* (Vancouver: University of British Columbia Press, 2008), str. 129.

²⁵ Marcelle Colardelle-Diarrassouba, navedeno u Zinta Konrad, *Ewe Comic Heroes: Trickster Tales in Togo* (New York: Garland Publishing, 1994), str. 19.

²⁶ Navedeno u Archibald, *op. cit.*, str. 7.

²⁷ William Bright, *A Coyote Reader* (Berkeley: University of California Press, 1993), str. 19.

²⁸ Deward E. Walker, Jr., *Blood of the Monster: the Nez Perce Coyote Cycle* (Worland, WY: High Plains Publishing, 1994), str. 224.

Gospodar Zime

Jedne zime bila je velika bljuzgavica. Žderavac je tumarao okolo, utonuvši u tu bljuzgavicu sve do bedara. Nije mogao da prelazi preko reka jer na njima nije bilo dovoljno leda. A nije mogao da ide ni preko jezera, jer je tamo opet na ledu bilo previše vode. Na kraju reče: „Šta se to događa sa Gospodarom Zime? Ako stvarno misli da se pokaže kao pravo muško, neka onda pošalje pravu zimu!“

Nešto kasnije Žderavac naiđe na nekog ogromnog čoveka obučenog u belo, od glave do pete. Čovek reče: „Ja sam Gospodar Zime. Čujem da nešto nisi zadovoljan vremenom.“

Žderavac ponovi sve što je rekao o vremenu i kako zima nije dovoljno jaka.

Gospodar Zime se nasmeja i reče: „Videću šta mogu da uradim.“

Naredno leto je bilo veoma vrelo. I jesen je bila pretopla. A kada je došla zima, izgledalo je da će i ona biti topla.

„Gospodar Zime je žensko...“, zaključio je Žderavac.

A onda je odjednom zahladnelo i počeo je da pada gust sneg, koji je potpuno zatrpao Žderavčev šator.

Jednog dana Gospodar Zime je navratio da obiđe Žderavca. Ovaj je drhtao, zubi su mu cvokotali, stopala su mu se bila skoro smrznala, ali nije hteo da prizna da mu je hladno.

„Kako ti se sviđa ovo vreme, prijatelju?“ upita Gospodar Zime.

„Dobro je“, reče Žderavac, „ali, ja sam se ponadao da će biti malo hladnije.“

Sledećeg dana počeo je da pada još gušći sneg. Onda je sneg prestao da pada, ali je zato udario takav mraz da su grane počele da pucaju i otpadaju sa drveća. Žderavac je sedeo pored vatre i dodavao malo loja u nju. Gospodar Zime mu je ponovo došao u posetu.

„Kako ti se sada sviđa vreme?“

Ali Žderavac nije hteo da popusti. Umesto da kuka, počeo je da priča svom gostu sve tračeve koje je čuo tokom godine: ko je ukrao najviše žena i slične stvari. Dok je pričao, stalno je dodavao malo loja u vatru.

I leteo je tako sve dok nije došao iznad jednog logora. Tamo dole ugledao je neku staricu. „Ah“, reče, „to je jedno od onih glupih ljudskih bića.“ I počeo da viče: „Glupo ljudsko biće, hej ti, glupo ljudsko biće!“

Na to starica dograbi svoj luk i odape jednu strelu, koja pogodi Žderavca u krilo. Dok je pokušavao da se oslobodi strele, ona odape još jednu koja ga pogodi u drugo krilo. I on se stropošta dole na zemlju, baš tamo gde je stajala starica. Ova odmah smače gaće, čučnu iznad njega i reče:

„Oduvek sam želela da se poserem na nekog Žderavca!“

„Ne seri po meni, bako!“, preklinjao je Žderavac, „Uloviću ti za večeru jarebicu ili zeca, šta god hoćeš, samo ne seri po meni!“

A ova se isprazni svuda po njemu.

I tako se Žderavac manuo letenja.

Tako je to bilo, jednom davno, kažu.

Žderavac jede sopstveno dupe

Jednom se desilo da Žderavac nikako nije mogao da prestane da prdi. Njegov prdež je rasterivao svu divljač. „Umukni već jednom“, vikao je on na svoje dupe.

„Ti umukni“, odgovori mu dupe, „ili prestani da jedeš toliko mahovine. Zato i prdiš toliko.“

„A ne, prijatelju, ti si taj koji prdi bez prestanka i zato ima da te kaznim.“

Onda je zažario jedan veliki kamen i seo na njega. Sedeo je tako sve dok mu dupe nije postalo jedna velika crvena rana.

„Pa ti me ubijaš!“, urlikalo je dupe.

„Možda će te to naučiti da ne prdiš dok ja pokušavam da ulovim nešto“, reče Žderavac.

Posle nekoliko dana rana je počela da zarasta i sa nje otpade jedna krasta. „Oho“, pomisli Žderavac, „parče sušenog mesa! Baš imam sreće da ga je neko ispustio.“ I onda pokupi krastu i pojede je, mrmljajući, „Mmm, ovo uopšte nije loše...“ Malo kasnije još jedna krasta otpade i on je pojede. I još jedna. I još jedna.

I tako je celu zimu Žderavac proveo jedući svoje sopstveno dupe.

nikakav poglavica.²⁹ Kao što kaže Bar Tolken, Kojot je „ekspozitiv svih mogućnosti.“³⁰

Mnogi američki Indijanci danas žive u gradovima. Kojot, *Canis latrans*, poznat po svojim adaptivnim sposobnostima, takođe živi tamo. Obe grupe tih gradskih žitelja pokazuju zapanjujuću sposobnost preživljavanja, uprkos veoma teškim uslovima. Kao i Varalica naroda Zande, pauk Ture, stvorenje koje iz sebe ispreda mrežu, kojot-varalica i kojot-životinja su pametni, žilavi i neuhvatljivi. I jedan i drugi mogu živeti u procepima – na marginama i van granica – izmičući tako negativnim strukturama društva, da bi preživeli i nastavili dalje.

Kao što nas podseća Barbara Babcock-Abrahams, Varalica „drži otvorenom mogućnost prevazilaženja društvenih ograničenja, s kojima se redovno srećemo“.³¹ On to radi u stilu lovca: svaki lovac mora biti varalica, da bi bio uspešan. Pol Radin je pisao da se Varalica naroda Vinebago „još uvek nalazi u bliskom kontaktu s prirodom“.³² Pre vek i po, Danijel Brinton se osvrnuo na savet Tonkaveja, „divljeg naroda“ iz Teksasa: „Budite kao vukovi... nikada ne obrađujte zemlju“.³³ Robert Pelton je smatrao da su „lovci svoje varalice verovatno zamišljali drugačije nego poljoprivrednici“.³⁴

Ako je Varalica bio „glavna mitološka figura paleolitskog sveta“, kao što kaže Džozef Kembel,³⁵ on se pojavljuje i kasnije, u ulozi mnogo obuzdanijeg kulturnog junaka. Čak je i primalna vitalnost tog ponekad

²⁹ Dell Hymes, *Now I Know Only So Far* (Lincoln: University of Nebraska Press, 2003), str. 279.

³⁰ Navedeno u Bright, *op. cit.*, str. 21.

³¹ Barbara Babcock-Abrahams, „A Tolerated Margin of Mess: A Trickster and his Tales Reconsidered“, *Journal of the Folklore Institute* 11 (1974), str. 147.

³² Paul Radin, *The Trickster*, Westport, CT: Greenwood Press, 1969 (1956), str. 133.

³³ Daniel G. Brinton, *Myths of the New World* (New York: Leypoldt & Holt, 1868), str. 231.

³⁴ Robert D. Pelton, *The Trickster in West Africa* (Berkeley: University of California Press, 1980), str. 271.

³⁵ Navedeno u David Leeming and Jake Page, *The Mythology of Native North America* (Norman: University of Oklahoma Press, 1998), str. 46, 48.

opscenog šaljivdžije popustila pod pritiskom represije, kako je lovačko-sakupljački način života uzmicao pred sedelačkim, poljoprivrednim društvima. Uloga Varalice sve više gubi na značaju, sa sve većim uticajem pripitomljenog načina Života.³⁶ Vilijam Brajt ukazuje da je u Kaliforniji i Velikom Basenu, gde su većina urođeničkih naroda bili lovci-sakupljači, Kojot najčešće „prototipski mitski Varalica“. Na pretežno sedelačkom i poljoprivrednom urođeničkom jugozapadu, on je obično gubitnik ili šeprtlja.³⁷

Ali, Varalica je ipak preživeo i zadržao veliku privlačnost. U nekim inkarnacijama on završava pripitomljen, poput nas. I obično se ispravno izgovara kao „on“, iako ima i nekoliko ženskih obličja (kao kod Hopija i Teva).³⁸

Taj duh koji se odlučno opire pripitomljavanju ne prestaje da izaziva divljenje. Njegov otpor nastavlja da proganja ovaj sve pitomiji i nesrećniji svet. Moguće je da opseg priča o Varalici stoji u direktnoj vezi sa stepenom društvenog ograničavanja.

Varalica može praviti sprdnju od idealnog obrednog ponašanja, ismevati sve što se smatra predmetom najvećeg obožavanja ili poštovanja. Takav je, na primer, Vadžunkago, varalica naroda Vinebago.³⁹ On divljački ismeva čak i ratne običaje, taj kamen temeljac civilizacije.⁴⁰

Naravno, u tom stalnom suprotstavljanju svemu što je zabranjeno, Varalica nije uvek pobednik. U komičnoj verziji zvanične priče, on dekonstruiše društvene granice. Kao i Nanabozho iz tradicije Odžibva, on je naizmenično spasitelj svog naroda, lakrdijaš i seksualni napasnik.⁴¹

³⁶ Marc Linscott Rickett, „The North American Trickster“, *History of Religions* 5 (1965), str. 328.

³⁷ Bright, *op. cit.*, str. 367.

³⁸ Ellen Datlow and Terri Windling, *The Coyote Road: Trickster Tales* (New York: Viking, 2007), str. 11–12.

³⁹ Babcock-Abrahams, *op. cit.*, str. 178.

⁴⁰ Radin, *op. cit.*, str. 154.

⁴¹ John A. Grim, *The Shaman: Patterns of Siberian and Ojibway Healing* (Norman: University of Oklahoma Press, 1983), str. 85.

„Žensko! Žensko!“, povikaše ostali.

I onda krenuše u potragu.

Posle nekog vremena Žderavac se probudio. „Šta radi moje ćebe tamo gore, u vazduhu?“, pitao se on. Onda vide da to je to njegov kurac podigao ćebe. „Mali brate“, reče on svom kurcu, „izgleda da si se uželeo posla... kao da ti nije bilo dosta onoga od prošle noći.“ I odmah se uputio ka šatoru.

Žene su i dalje spavale. Žderavac počeo da ih budi, a onda primeti pauka, gusenicu i mrava kako ulaze i izlaze iz njihovih vagina. Dok su se tako migoljili, pevušili su: „Kakav sladak ukus! Kakva divota! Od ovoga se nikad ne možeš zasititi!“

Žderavac se sagnu i pokupi svu trojicu.

„Hej, Kratkonogi! Zašto nam to radiš?“, povikaše oni.

„Zato što spodobama kao što ste vi nije suđeno da se muvaju po ženskim vaginama, eto zašto“, reče Žderavac i nastavi: „Hteli biste da se migoljite, a? Dobro, imam jedno zgodno mesto za vas.“

I onda ih je ugurao u rupu na jednom trulom panju.

„Eto tako, prijatelji, tu ćete od sada živeti.“

I tako, pauk, gusenica i mrav i dan danas žive tamo.

Žderavac leti

Jednog dana Žderavac je ugledao jato divljih gusaka kako leti visoko u nebu. „Ako guske mogu da lete“, pomisli on, „onda sigurno mogu i ja.“ Počeo je da maše prednjim šapama, ali ništa se nije dogodilo. Pokušao je opet i opet i opet se ništa nije dogodilo. Onda je krenuo u posetu divljim guskama, ne bi li ga one naučile da leti.

Guske su ga obukle u perje i dale mu par krila koja niko nije koristio. I uskoro, Žderavac je leteo okolo, baš kao neka guska.

„Moraš biti na oprezu, brate“, rekoše mu one, „ako te ljudi opaze mogli bi da te ubiju.“

A Žderavac im reče: „Nikada se nisam plašio ljudi, pa neću ni sada.“ I odlete.

Zašto neka stvorenja žive u trulim panjevima

Žderavac je lutao u potrazi za nekim s kim bi lovio. Tako je došao do mesta na gde su dve žene, majka i kćerka, podigle logor. Kćerka reče da će ona loviti s njim.

„Ali ti si žensko.“

„Čini ti se. Neko me je omađijao i zato izgledam ovako.“

„Ako si muško“, reče Žderavac, „daj da vidim kako piškiš.“

I ona čučnu.

„Kao što sam i mislio...“, reče Žderavac i produži svojim putem. Ali, dok je tako lutao, nigde nije sreo nekog čoveka s kim bi lovio. Zaista, nigde nije mogao da nađe čoveka – nekog muškarca – nigde na celom svetu. „Možda još nisu izmišljeni. To je nešto čime ću morati da se pozabavim ovih dana“, razmišljao je.

Ali i dalje mu je bio potreban neko ko bi mu pomagao u lovu. Zato se vratio u logor onih žena i rekao im: „Spakujte svoje stvari i pođite sa mnom.“

Prve noći Žderavac je ponudio ženama za večeru glave karibua. Devojka uze jednu glavu i pokuša da joj rastavi vilice. Rastezala je i rastezala i onda potegnu tako jako da se srušila na leđa.

„Aha!“, uskliknu Žderavac, „sada vidim da nisi muško!“, i odmah je zaskočio.

„Ne daj mu da ti to radi“, reče njena majka, „Dobićeš bebu, a onda nećeš moći da loviš.“

Ali, devojka je već bila ugurala njegov kurac između nogu. Međutim, majka joj ga ote: „Ja sam ti majka“, reče i tutnu ga sebi između nogu, „Valjda je prvo na mene red.“ Kada se zadovoljila, kćerka se ponovo nasadi na Žderavčev kurac. A kada je i ona svršila, majka ga opet zgrabi i ugura sebi između nogu.

Sledećeg jutra Žderavac je rano ustao i krenuo u lov. Pošto su žene još uvek spavale krenuo je sam. Ali, bio je toliko umoran od prošle noći da je samo malo pronjuškao okolo, a onda prilegao na mahovinu i zaspao.

U neko doba tuda naiđoše pauk, gusenica i mrav. Ugledaše Žderavca i njegov ukrućeni kurac. Pauk ga omirisa i reče: „Ima nešto žensko u blizini!“

Opet, treba reći da neke priče ne govore ništa o narušavanju tabua ili unošenju pometnje.

Pokojna književnica iz naroda Mikmak, Patriša Klark Smit, upozoravala je da neurođenički pokušaji da se shvati smisao Kojota mogu lako upasti u klopke.⁴² Neurođenički istraživač Bar Tolken je trideset godina istraživao priče o Kojotu naroda Navaho, ali je usvojio primerenu skromnost i osećaj za ograničenja. Što je najvažnije, shvatio je da se te priče mogu koristiti u isceliteljskim obredima i da se zato ne mogu narušavati.⁴³

Bestežinsko stanje

Ovaj mali pregled ne može ni približno dočarati obim i dubinu svog predmeta. Kada sam bio u Turskoj, rekli su mi da možda potičem iz kurdskog plemena Zerza. Ali, ja nemam nikakvu živu vezu s tim narodom. Ove reči nudim svestan svog položaja neurođeničkog posmatrača, u nadi da će možda biti od neke male koristi. Kao anarhoprimitivista, poštujem urođeničku dimenziju i duboko sam nadahnut njome, kako onom prošlom, tako i savremenom.

Postmodernizam, kao takav, ali i kao mnogo opštiji kulturni sentiment, ušančio se naspram ideje i utemeljenih realnosti priča o postanku i Varalici. Kao glas cinizma, izolacije i tehnološke neutemeljenosti, postmodernizam insistira na „brisanju istorijskih početaka i ciljeva“.⁴⁴ Time što prihvata fragmentiranu i plitku stvarnost masovnog društva, postmodernizam se okreće od tradicija i početaka, ka bestežinskoj zoni površnosti i igre rečima.

⁴² Patricia Clark Smith, „Coyote Ortiz: Canis Latrans in the poetry of Simon Ortiz“, *Studies in American Indian Literature*, Paula Gunn Allen, ed. (New York: Modern Language Association of America, 1983), str. 194.

⁴³ Barre Toelken, „Life and Death in Navajo Coyote Tales“, *Recovering the Word*, Brian Swann and Arnold Krupat, eds. (Berkeley: University of California Press, 1987), str. 388–401.

⁴⁴ Christopher Nash, *The Unravelling of the Postmodern Mind* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001), str. 124.

Žak Derida, postmodernistički dekonstrukcionista *par excellence*, naglašavao je kako ne može biti nikakvog stabilnog značenja, zato što se njegov smisao neprekidno pomera („différence“). Dekonstrukcija je glavni aspekt onoga što je Stefan Moravski nazvao „opštom teorijom o nemogućnosti teorije“. Oslabljujući pristup koji odražava oslabljene kulturne uslove, one koje stvara pobjednički pritisak moderne civilizacije.⁴⁵

Nasuprot „mogućnosti značenja koju Varalica slavi“, kako to kaže En Doneihi,⁴⁶ postmodernizam poriče i tu mogućnost i njegovu moguću vezu s nekom nezavisnom stvarnošću. „Nema ničeg izvan teksta“, glasi čuvena Deridina proklamacija, čemu je kasnije dodao kako nema ničeg ni „unutra“.⁴⁷ Naime, unutar simboličkog ne može biti ničeg osim igre bezbrojnih „značenja“, bez stvarnog dodira s bilo čime drugim. To je tako, to je oduvek bilo i može biti samo tako, govore nam postmodernisti.

Bilo koji stvarni izvor mora se, po definiciji, osporiti; naime, oni su očigledno vanjezički. Mit o nekoj izgubljenoj postojbini misli mora se napustiti. Čak se i originalni – i sačuvani – izraz svake takve misli mora odbaciti. Usmena tradicija? Deridino apsurdno pridavanje prvenstva pismu u odnosu na govor jedini je odgovor na taj duboko smisleni izvor. Videti „svet“ kao mnoštvo znakova na papiru ili na ekranu, čije se značenje može samo proizvoljno utvrditi, znači odbiti aktivan, živi proces.

Posledice tog svođenja svega na lingvističko bile su, naravno, duboke. Paul de Man nas uverava kako „Etika nema ništa s voljom (osujećenom ili slobodnom) subjekta, niti, a fortiori, sa odnosom između subjekata“.⁴⁸ Sam jezik, koji „definiše“ sve, na kraju polaže račune samo samom sebi. Prema tome, govoriti o etici među ljudima koji stvarno

⁴⁵ Stefan Morawski, „My Troubles with Postmodernism“, *The Philosophical Forum* XXVII no. 1 (Fall 1995), str. 78.

⁴⁶ Anne Doueichi, „Inhabiting the Space Between Discourse and Theory in Trickster Narratives“, William J. Hynes and William B. Doty, eds., *Mythical Trickster Figures* (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1993), str. 201.

⁴⁷ Navedeno u David Wood, *The Step Back: Ethics and Politics after Deconstruction* (Albany: State University of New York Press, 2005), str. 223.

⁴⁸ Paul de Man, *Allegories of Reading* (New Haven: Yale University Press, 1979), str. 206.

Džinovski Tvor

Jednog dana, u nekom logoru pojavio se džinovski Tvor i prdnuo na dve babe.

Jedna od njih reče: „Bio je to zaista moćan prdež, sestro.“

„Nisam prdnula, sestro. Ali je zato ovaj tvoj prdež pravi ubica... „

I obe padoše mrtve od smrada.

Onda se Tvor ustremio ka jednom čoveku koji je topio medvedu mast. „Ova mast gadno smrdi“, reče on u sebi, „Fuj!, izgleda da i ja smrdim...“

I malo posle toga, i on pade mrtav.

Tvor se onda stušio kroz logor i prskao sve redom: žene i decu, bebe i starce, čak i pse. Koga god da je poprskao ovaj bi odmah pao mrtav. Na kraju ostadoše samo poglavica i njegova dva sina. Poglavica reče: „Moramo otići do našeg brata Žderavca i zamoliti ga da nam pomogne. Inače ćemo i mi uskoro biti mrtvi.“

I tako krenuše do jazbine u kojoj je živio Žderavac. „Ubijao sam vukove, medvede, čak i ljude“, rekao je Žderavac, „valjda ću moći da izađem na kraj sa jednim običnim Tvorom.“

Ali kada je video sve one mrtve, Žderavac se odmah predomislio. Prekasno! Džinovski Tvor je već išao ka njemu. Onda se odjednom okrenu, natrči i uperi svoje dupe pravo Žderavcu u lice. Ali Žderavac odmah razjapi čeljusti, zgrabi ovoga za dupe i stegnu ga što je jače mogao. Znao je da će ako i malo popusti Tvor ispustiti svoj smrad i ubiti ga na licu mesta.

Onda poglavica i njegovi sinovi izjuriše iz svog skrovišta. „Sjajan potez, Žderavče, prijatelju stari!“, uzviknuše oni i počеше da udaraju Tvora svojim toljagama. Udarali su ga u glavu sve dok ga nisu oborili na zemlju. I Žderavac opusti čeljusti. I samo što je to uradio, umirući Tvor ga popraska svuda po licu.

„Pogodio me je! Pogodio me je!“, vrištao je Žderavac.

Odjurio je pravo na obalu i skočio u more. Tamo se prao sve dok sav smrad sa njega nije skliznuo... u more.

I od tog doba, od kada se Žderavac okupao tamo, morska voda smrdi, ima gadan ukus i, uopšte, nije od nikakve koristi.

„Zatim treba da znaš sledeće: pre nego što ti se poboljša, vid će ti prvo biti još gori.“

„Upamtiću to, brate.“

I Žderavac počeo da cedi bobice u mečkine oči. Njihov sok ju je potpuno zaslepio.

„Dobro ti ide sestro, baš dobro“, govorio je on. A onda dograbi koplje i probode je pravo kroz srce.

„Ovo je bilo suviše lako“, reče on samom sebi.

Kada je odrao kožu, Žderavac je poželeo da odmah pojede mozak. Obično bi mozak jeo kao poslasticu, ali sada je hteo da odmah smrskala lobanju i da ga pojede. Međutim, nikako nije mogao da slomi lobanju. Nije se slomila čak ni kada ju je bacio o jednu stenu.

„Pa dobro“, reče, „treba samo da se pretvorim u crva.“

To je i uradio. Onda se ušunjavao pravo u očnu duplju i počeo da srče mozak. I onda je srkao i srkao...i srkao. I postajao sve veći i veći...i veći. Na kraju se pretvorio u toliko velikog crva da nije mogao da se izvuče iz očne duplje.

„U pomoć!“, povikao je. „Zaglavio sam se u medveđoj lobanji!“

Ali niko mu nije pomogao u pomoć. Najzad, ko je ikada poželeo da pomogne nekom crvu?

„Sada ću sigurno umreti od gladi“, mislio je Žderavac.

Ali, nije umro od gladi. Umesto toga, postajao je sve tanji i tanji, sve dok nije bio dovoljno tanak da se izvuče iz očne duplje. Čim je dospelo napolje, vratio se u svoj stari oblik. A pošto ništa nije jeo još od kada je posrkao onaj mozak, bio je strašno gladan.

„Dobro da još imam svo ono meso“, reče on samome sebi.

Ali gde nestade meso? Nigde nije mogao da ga pronađe. Prevrtao je čak i kamenje, da vidi da ga neko nije tamo sakrio, ali ni tamo ga nije bilo. A nije ga bilo zato što ga je jedan vuk bio pronašao i pokupio, dok je ovaj bio zaglavljen u lobanji.

I tako je Žderavac ponovo počeo da lovi leminge i krtice.

I više mu nikada nije palo na pamet da se pretvori u crva.

postoje, nema „smisla“. Nemogućnost jasne diskurzivne pozicije nužno vodi ka ukidanju odgovornosti. Savršeno za ovaj korumpirani, opadajući društveni poredak, iz kojeg je ispario svaki trag zajednice.

Postmodernizam jasno podstiče osipanje svesti o značaju ljudskog činioca, lišenog porekla ili ciljeva. On svedoči o fatalističkom pesimizmu, a njegov oblik je digitalno doba, potčinjeno funkcionisanju masivnih tehnoloških sistema. To je dominantni pogled na svet, suviše teško ograničen da bi bio sposoban za racionalnu kritiku postojećih, zlokočnih uslova u kojima se nalaze društvo i biosfera.

„Postmodernizam je ono što dobijate kada se proces modernizacije dovrši, a priroda protera jednom za svagda“, glasi sažetak Frederika Džejmsona.⁴⁹ Na drugi jezivi aspekt podseća nas Dejvid Vud, naime, da se „vrednost prirode danas ne može razdvojiti od žaljenja“. Vud dodaje da nije reč o „žalu nad izgubljenom čistotom, nekim privilegovanim identitetom, već nad izgubljenim bogatstvom različitih mogućnosti“.⁵⁰

To je mogućnost naspram koje postmodernizam definiše sebe. Ali, moj utisak je da su vrata te riznice – koju neki toliko nipodaštavaju – zaključana iznutra. Sa Adornom idemo još dalje, kada kaže kako „nada ne leži u čvrstom držanju za pamćenje, već u povratku onoga što je bilo zaboravljeno“.⁵¹

„Postindijanska svest“

„Postindijanska svest je juriš udaljenih senki i trag prirodnog razuma na klupama od kamenja; senke ljudskog ćutanja i senke koji promiču nad sadašnjošću. Senka je taj osećaj neprelaznog kretanja ka referentnom; ćutanje u sećanjima. Senke nisu ni odsustvo entiteta, niti teret konceptualnih referenci. Senke su pre-narativna tišina preneti u reči; senke su pokreti koji znače tišinu, ali ne i prisustvo ili odsustvo entiteta. Zvuci reči, a ne kriterijumi

⁴⁹ Frederic Jameson, *Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism* (London: Verso, 1993), str. ix.

⁵⁰ Wood, *op. cit.*, str. 185.

⁵¹ Theodor Adorno, „On the Final Scene of Faust“, *Notes to Literature* (New York: Columbia University Press, 1991), vol. 1, str. 120.

senki i prirodnog razuma, ograničeni su ljudskom svešču i udaljenošću diskursa.“⁵²

Možda ćete se upitati koji li je francuski postmodernista napisao ove redove? Niko drugi nego Džerald Viznor, iz naroda Anišinabe (Anishinaabe), jedan od najnadarenijih i najprovokativnijih američkih urođeničkih pisaca iz proteklih nekoliko decenija. Ovaj neprozirni odlomak nije najbolja ilustracija pravog opsega Viznorovih generalno razigranih, originalnih i podsticajnih priča, romana, eseja i poezije,⁵³ ali dobro pokazuje zašto je naišao na osudu i kod urođeničkih i neurođeničkih komentatora.

Viznorovo često pozivanje na postrukturalističke/ postmodernističke teoretičare, kao što su Derida i Rolan Bart, zajedno s nečitljivim odlomcima kao što je ovaj navedeni, nedvosmisleno ga identifikuju kao pisca nezainteresovanog za jasnu prozu urođeničkih priča. Tačnije, prema Robertu Breneru, „tradicionalna plemenska kazivanja (za njega) su samo neminovno tragični ostaci umirućih kultura“.⁵⁴

To ne znači da je Viznor ravnodušan prema nedaćama urođeničkih naroda. Opstanak i nada su ključne teme njegovih priča o pesama o Varalici, kao što su „Anišinabe pramajke“, a njegovi glavni likovi su često Anišinabiji. Ali, kao postmodernista, kao što primećuje kritičar Robert Vorior (Robert Allen Warrior), iz naroda Osejdz (Osage), Viznor insistira na „zaključcima i praksama francuske teorije“ na štetu urođeničkih težnji.⁵⁵ Niganvevidam Džejms Sinkler (Niigaanwewidam James Sinclair takođe, Anišinabe) slaže se sa uobičajenim viđenjem Viznora

⁵² Gerald Vizenor, „Shadow Survivance“, *Manifest Manners: Postindian Warriors of Survivance* (Hanover, NH: University Press of New England, 1994), str. 64.

⁵³ Jedan od mojih omiljenih tekstova je članak „Manifest Manners: The Long Gaze of Christopher Columbus“, *American Indian Persistence and Resurgence*, Karl Kroeber, ed. (Durham: Duke University Press, 1994), str. 224–236.

⁵⁴ Robert L. Berner, *Defining American Indian Literature* (Lewiston, NY: The Edwin Mellen Press, 1999), str. 54.

⁵⁵ Navedeno u „A Sovereignty of Transmotion“, Niigonwedom James Sinclair, *North American Indian Writing, Storytelling and Critique*, Henry et al., eds. (East Lansing: Michigan State University Press, 2006), str. 132.

„Žao mi je brate“, reče Miš, „ali ja sam suviše mali.“

Na kraju Žderavac pozva svog brata Olujnu Grmljavinu. Ovaj ga pogleda i počne da se smeje: „Šta radiš pod tim Oblutkom, brate?“

„Opet sam pravio gluposti“, priznade Žderavac. „Hoćeš li mi sada pomoći da ustanem?“

Olujna Grmljavina pozva Munju koja zapara nebo i udari u Oblutak – Buum! I tako ga razbi u mnoštvo kamenčića.

Eto, tako je nastalo kamenje.

Od tada Žderavac govori kamenčićima samo lepe stvari, jer ne želi da mu ovi više ikada polome kosti.

Kako se Žderavac zaglavio u medvedoj lobanji

Dugo vremena Žderavac je jeo samo leminge i krtice. I tako se gojio i postajao sve deblji i deblji, pun sala. Jednog dana je ugledao mečku kako se šunja okolo i odmah napravio plan kako da je namami u svoj lonac.

„Kako ide sestro?“, pozdravi je on.

„Zašto me nazivaš sestrom?“, odvrati mečka. „Ja sam medved, a ti Žderavac, a to su dve potpuno različite vrste.“

„Ja žderavac?! Mora da ti nešto nije u redu sa vidom, sestro. Ja sam medved, kao i ti. Ja sam zaista tvoj brat.“

„Noge su ti suviše kratke za jednog medveda.“

„Priznaj, sestro, vid ti je sasvim oslabio. Mogu da se kladim da ne vidiš onu livadu tamo, punu zrelih bobica.“

I pokaza na jednu golu padinu.

„Vidim samo mahovinu i kamenje...“

Onda Žderavac jednom čarolijom posu bobice svuda po padini brege. Njih dvoje se uputiše tamo. Mečka uzviknu: „Kako to da imaš tako dobar vid?“

Žderavac joj reče: „Moj otac je imao običaj da mi cedi sok tih bobica u oči. A taj sok, kao što je svima poznato, poboljšava vid.“

„Da li bi mogao da nacediš malo i u moje oči?“

„Biće mi drago, sestro. Ali, prvo ćeš morati da legneš.“

I mečka se namesti kako je ovaj tražio.

da diše. Žderavac odmah namesti usta na Muskratovo dupe i dunu što je jače mogao. Iz Muskratovih usta poče da kulja zemlja, hrpe i hrpe zemlje, izgledalo je bez kraja.

Bila je to ista ova zemlja po kojoj i danas hodamo.

Kako je nastalo kamenje

Nekada nije bilo kamenja. Postojao je samo jedan džinovski Oblutak. Jednog dana Žderavac mu pride i reče: „Prijatelju, kladim se da trčim brže od tebe!“, na šta Oblutak odgovori:

„Ne sumnjam u to, pošto ja ne mogu da trčim. Sedim ovde od kada znam za sebe.“

„Ne možeš da trčiš?! Čak i leminzi trče! I mravi. Onda si ti, prijatelju, baš neki jadničak.“

I samo što je to izgovorio, Žderavac ga snažno šutnu. Oblutku se to nije ni malo dopalo, baš kao ni one uvrede, te poče da se kotrlja za njim.

„Eto, izgleda da makar možeš da mrdaš“, smejao se Žderavac trčeći niz brdo, dok se Oblutak kotrljao za njim.

„Da li si sada zadovoljan?“, upita Oblutak.

„Jesam, ali više bih voleo kada bi malo usporio. Već me udaraš u pete!“

„Ali ja sam mislio da hoćeš da me vidiš kako trčim...“

Iznenada Žderavac se saplete i Oblutak se navali na njega. „Hej, silazi! Lomiš mi kosti!“, vikao je Žderavac. Ali, Oblutak se nije pomerao. Samo je sedeo i lagano mu krckao kosti.

Onda Žderavac poče da doziva svoju braću u pomoć.

„Vuče, oslobodi me ovog oblutka!“

„Lišče, oslobodi me ovog oblutka!“

Ali ni Vuk, ni Lisac mu nisu pomogli. Rekoše da je tako pošteno: rugao se Oblutku i ovaj mu se zato navali na leđa.

„Žabo, dođi ovamo i oslobodi me ovog oblutka!“

Žaba je pokušala da odgurne Oblutak, ali pošto su njene ruke klizave, nije uspela ni da ga pomeri.

„Mišu, možeš li mi ti pomoći?“

kao kulturnog relativiste, posvećenog „procesu podriivanja, rušenja i razaranja skoro svih aspekata urođeničkog identiteta“.⁵⁶

S druge strane Debora Madsen pozdravlja njegov „dekonstruktivni hermeneutički diskurs opstanka (kao) moćnu strategiju za obaranje monoloških kolonijalnih struktura opresije SAD“.⁵⁷ Neki akademici brane Vizinora upravo kao postmodernistu; drugi misle da je jedna tako svesno evrocentrična i zamagljujuća teorija i sama kolonizatorska ili da je, u najmanju ruku, daleko od oslobodilačke. (U jednom intervjuu iz 1999, Vizinor je slavio ustavnu demokratiju SAD kao sistem koji najbolje služi interesima američkih urođenika. Zapanjujuća izjava, bez ironije!) Na konferenciji o „Prevođenju urođeničkih kultura“, održanoj 1998. na Jejlju, književnica Elizabet Kuk-Lin, iz naroda Santi/ Jankton Su, odbacila je akademske „postindijanske“ ideje kao konfuzne i besmislene.⁵⁸

Vizinorov prvi i najpoznatiji roman, *Bearheart* (Medveđe srce), otkriva, među drugim kvalitetima, majstorski dar za komediju. U poglavlju pod naslovom „Ratovi reči u zatvorima reči“ („Word Wars in the Word Wards“), on ismeva represivne sociologe reči iz Bioproždrjljive Bolnice Reči, koji zahtevaju jasnoću (neprijatelja postmoderne).⁵⁹ Još uopštenije, i često u stilu Varalice, on tvrdi da reči isceljuju ako odbiju

⁵⁶ *Ibid.*, str. 129.

⁵⁷ Deborah L. Madsen, ed., *Native Authenticity: Transnational Perspectives on Native American Literary Studies* (Albany: State University of New York Press, 2010), str. 14. Madsen nastavlja tako što ukazuje na Vazinorov naglasak na ironiji, a da pri tom ne uviđa ironiju u naslovu sopstvene knjige. Autentičnost je koncept koji je postmodernizam odlučno odbacio kao iluziju. Bodrijar, Delez, Gatari i drugi takvi teoretičari, s kojima je Vizinor uvek povezivao svoj pristup, zasnivaju svoju glavnu orijentaciju upravo na toj tački. Videti Arnold Krupat, *The Turn to the Native* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1996), str. 67.

⁵⁸ Elizabeth Cook-Lynn, „American Indian Studies: An Overview. Keynote address at the Native Studies Conference, Yale University, February 5, 1998“, *Wicazo Sa Review* 14:2 (Autumn 1999), str. 14–24.

⁵⁹ Gerald Vizenor, *Bearheart: The Heirship Chronicles* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1990). See Elizabeth Blair, „Text as Trickster: Postmodern Language Games in Gerald Vizenor's *Bearheart*“, *MELUS* 20, No. 4 (Winter 1995), str. 88.

da sebe shvate ozbiljno i da postmodernistički tekstovi nisu mesto gde treba tražiti smisao ili istinu.

Na pitanje koja je njegova definicija postmodernizma, Viznor je jezgrovito odgovorio, „Svest da su reči divlje, naravno“.⁶⁰ Problem je u tome što reči, naravno, nisu divlje, uprkos neizmernom obožavanju koje uživaju kod postmodernista. Za Viznora je sama jezička igra vrhunski Varalica.

Za tog nadarenog pripovedača, slobodna igra reči je ta koja podriiva ustaljena značenja i „konačna uverenja“. Viznor je kasnije počeo da napada svaku temeljnu orijentaciju, što postmodernizam kategorički odbacuje (temeljna strateška igra za sebe). U tom duhu, Viznor optužuje Skota Momadeja (N. Scott Momaday) da želi da ostane u prohujalom indijanskom zlatnom dobu.⁶¹ To je rasistička zabluda, tvrdi on. Urođenički narodi su danas „postindijanski“, s gradovima, a ne rezervatima kao glavnim životom-svetom. Na primer, u romanu *Bearheart*, Beladona Darwin ili Ona Koja Hvata Zimu, umire zbog sklonosti prema „savršenoj prošlosti“, umesto da „preživi u sadašnjosti“.⁶²

Rad na odbijanju ustaljenih značenja za neke ljude predstavlja početak odbacivanja svakog temelja na kojem bi se mogle artikulirati urođeničke društvene i političke težnje. Krejg Vomag se pita kako bilo kakav značajni politički pokret može postojati bez stabilnog oslonca.⁶³ Dženifer Nec Denetdejl, iz naroda Navaho, u svojim meditacijama „Sećanje na naše pramajke“, izražava osećanje da „drevno pamćenje i oblici koje ono poprima u usmenom predanju pružaju jedan od najmoćnijih resursa kojima urođenički narodi raspoložu u odbrani svog urođeničkog statusa“.⁶⁴

⁶⁰ Gerald Vizenor and A. Robert Lee, *Postindian Conversations* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1999), str.21.

⁶¹ Chadwick Allen, *Indigenous Identity in American Indian and Maori Literature and Activist Texts* (Durham: Duke University Press, 2002), str. 191.

⁶² Blair, *op. cit.*, str. 79.

⁶³ Henry et al., *op. cit.*, str. 227, 229.

⁶⁴ Jennifer Nez Denetdale, „Remembering our Grandmothers: Navajo Women and the Power of Oral Tradition“, Julian E. Kunnie and Nomalungelo I. Goduka,

Kwakwadjec: Priče o Žderavcu

Narod: Innu (Naskapi); Labrador, Quebec (Canada).

Izvor: *Coming To Light: Contemporary Translations of the Native Literatures of North America*, edited by Brian Swann, Vintage Books, New York 1996, str. 211–221.

Kako je Žderavac stvorio Zemlju

Nekada davno, u vreme velikog potopa, skoro ceo svet bio je pod vodom. Žderavac je uspevao da ostane suv samo tako što je skakutao s kamena na kamen. Jednog dana reče on samom sebi: „Ako ovaj potop potraje, čak i ovo kamenje po kojem skakućem prekriće voda i to će biti kraj mojim lutanjima. A možda i kraj mog života.“

Zato je rešio da pozove na sastanak sve vodene životinje. Tražio je od njih da mu pomognu da spase svet od potpunog potapanja.

Prvo se obratio Vidri: „Zaroni dole, Vidro“, reče Žderavac, „i donesi mi malo zemlje.“

I Vidra zaroni, ali nije našla zemlju. Rekla je da tamo dole nije videla ništa osim trave i po neku ribu.

Onda se obratio Dabru. Rekao mu je: „Ako mi doneseš malo zemlje, naći ću jednu finu ženicu za tebe.“

I Dabar zaroni, ali ni on nije našao zemlju. „Ne mogu da ronim toliko duboko, do samog dna“, reče zadihano, „a što se žene tiče, radije ću živeti sam nego da se udavim.“

Onda je Žderavac rekao Muskratu da donese malo zemlje. „Pokušaću“, reče Muskrat, „ali, samo ako mi privežeš uže za nogu.“

Onda mu svezao jedno uže za nogu i Muskrat skoči u vodu. Dugo ga nije bilo. „Nadam se da se nije udavio“, mislio je Žderavac. Na kraju povuče uže i ono izlete iz vode, ali... bez Muskrata.

„Baš šteta“, pomisli Žderavac. To je značilo da na svetu postoji samo voda, voda i samo voda, od sada pa ubuduće.

I taman kada je pomislio da digne ruke od svega Muskrat izroni iz vode. Usta su mu bila puna zemlje, tako da nije mogao ni da govori, niti

„Povratak, veliki povratak...“

Opšti postmodernistički, tehnopotrošački etos odseca nas od izvora, od ciljeva i od nas samih. Decentrirani, fragmentirani subjekt je uzdi- gnut na presto, u isti mah kao činjenica i kao ideal. A opet, zar nam zaista nije potrebno stabilno, posvećeno osećanje života?

Intuicija da ljudsko postojanje ne bi trebalo da bude tako bolno, kao što ga većina ljudi doživljava, leži u srcu mnogih drevnih priča. Uvek iznova i praktično svuda, pripovedaju se priče koje pokušavaju da objasne zašto stvari nisu onakve kakve bi trebalo da budu. A tu je uvek i opcija (zapravo iznuđena) prilagođavanja opštem opadanju, koje duboko osećaju ljudi iz najrazličitijih sredina. Tod Mej ukazuje na prihvatanje gubitka zajednice, na predaju koja je uključena u sam pokušaj redefinisanja tog gubitka, u članku „Izostanak zajednice kod Liotara, Nansija i Laku-Labarta“.⁶⁵ Marijana Torgovnik nas podseća na svetionik jedinstva i povezanosti, koji se može videti u primitivnim kulturama, na svetlost koja nije zamrla, kao što su se neki nadali.⁶⁶

Ono temeljno je svakako veza koju svaka osoba ima s prirodom. Urođenička aktivistkinja Dženet Maklaud kaže: „Tvoje srce uvek kuca i tvoj dah stalno ulazi i izlazi iz tebe, zar ne? Zakoni prirode su uvek s tobom, gde god da kreneš... Tvoje telo je priroda. U sebi nosiš i reku i sunce i mesec. Sve što je napolju, nalazi se i unutra.“⁶⁷

Veza s počecima nije odvojena od veze s pravilnostima prirodnog sveta, u sukobu s Mašinom koja neumorno pokušava da ih rastavi. Uz pomoć svojih postmodernističkih saučesnika, tehnosfera nam poručuje da se pokorimo. Nije slučajno to što je glavna i izričita namena

---

eds., *Indigenous Peoples' Wisdom and Power* (Burlington, VT: Ashgate, 2006), str. 82. Hartwig Isernhagen, *Momaday, Vizenor, Armstrong: Conversations on American Indian Writing* (Norman: University of Oklahoma Press, 1999), str. 94.

⁶⁵ Todd May, „The Community's Absence in Lyotard, Nancy, and Lacone-La-barthe“, *Philosophy Today* 37 (Fall 1993), naročito str. 280.

⁶⁶ Marianna Torgovnick, *Gone Primitive* (Chicago: University of Chicago Press, 1990) and *Primitive Passions* (New York: Alfred A. Knopf, 1997).

⁶⁷ Janet McCloud, „On the Trail“, Jonathan White, *Talking on the Water* (San Francisco: Sierra Club Books, 1994), str. 253.

wolverine (Gulo gulo) by Brush Wolf

figure kiborga, kod postmodernističke kraljice-majke Done Haravej, da apmutira zanimanje za početke.⁶⁸ Gorka ironija je i naziv *CyberLife*-ove biološke simulacione mašine: *Origin*.

Ako želimo da shvatimo preteće stanje u kojem smo zatečeni, potreban je uvid u to kako smo u njega uopšte dospeli. Sagledavanje celine teško da je ikada bilo toliko potrebno. Iako nikada ne treba gubiti iz vida njihovu jedinstvenost, urođeničke glasove i tradicije treba poslušati, opstanka radi.

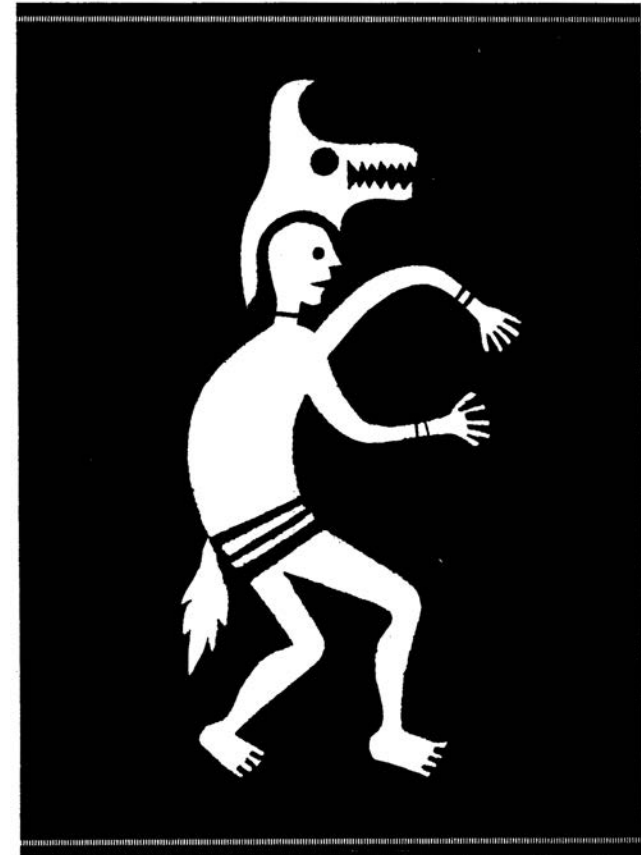
Ne smemo podleći slepoj poslušnosti, dopustiti da nas ponište sile koje su uvek radile protiv Prvobitnih ljudi i još mnogo toga dragocenog. Naš pokušaj se nastavlja. Kao što je rekao Benjamin, „Samo oslobođeno čovečanstvo može steći punoću svoje prošlosti“.⁶⁹ Što se mene tiče, držim se Celanovih reči: „Uslediće povratak, veliki povratak, daleko preko granica koje su nam zacrtali.“⁷⁰

Džon Zerzan, jun 2011.

⁶⁸ Jane Bennett, *The Enchantment of Modern Life* (Princeton: Princeton University Press, 2001), str. 177.

⁶⁹ Walter Benjamin, „Theses on the Philosophy of History (O shvatanju istorije)“, *Illuminations* (New York: Harcourt, Brace & World, 1968), thesis III, str. 256.

⁷⁰ Paul Celan, „A Boat full of Brain“, *Last Poems*, translated by Katherine Washburn and Margret Buillemin (San Francisco: North Point Press, 1986), str. 187.

PRIČE O VARALICI NARODA INU I VRANE